

Nr 351.

Godkänd av första kammaren den 7 juni 1945.

Godkänd av andra kammaren den 7 juni 1945.

Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(Statsutskottets utlåtande nr 149.)

Till Konungen.

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln (punkt 150) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, beräkna för budgetåret 1945/46 dels till Studiehjälp för högre undervisning åt landsbygdens ungdom ett anslag av 1 910 000 kronor, dels ock till Statens studielån: Studielånenämnden för budgetåret 1945/46 ett anslag av 20 000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i propositionen nr 74, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 26 januari 1945, föreslagit riksdagen att

1. till Stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 1 700 000 kronor;
2. till Stipendier för studier genom korrespondens och vid enskilda realskolor med kombinerad undervisning för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 125 000 kronor;
3. till Anordnande av kombinerad korrespondens- och radioundervisning för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 60 000 kronor;
4. till Handledning vid kombinerad korrespondens- och radioundervisning för budgetåret 1945/46 anvisa ett förslagsanslag av 20 000 kronor;
5. till Bidrag till inrättande av skolhem för lärjungar vid högre läroan-

stalter för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 450 000 kronor;

6. till Bidrag till avlönande av föreståndare vid skolhem för lärjungar vid högre läroanstalter för budgetåret 1945/46 anvisa ett förslagsanslag av 9 000 kronor;

7. till Statens studielån: Studielånenämnden för budgetåret 1945/46 anvisa ett anslag av 25 000 kronor.

I samband härmed har riksdagen till behandling förehaft *dels* de likalydande motionerna I: 297 och II: 463, i vilka hemställts, 1:o) att riksdagen vid sin behandling av frågan om studiehjälp för högre undervisning åt landsbygdens ungdom m. m. måtte vidtaga i motionerna förordade ändringar i Kungl. Maj:ts förslag samt att 2:o) i propositionen nr 74 äskade anslag för ifrågavarande ändamål måtte höjas i den utsträckning, som ett biträdande av förstnämnda hemställan nödvändiggjorde, *dels* de likalydande motionerna I: 300 och II: 464, i vilka jämte annat hemställts, att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 74 med beaktande av vad i motionerna anförts måtte 1:o) uttala sig för att inackorderingsbidrag för lärjunge vid högre läroanstalt skall kunna utgöra högst 1 000 kronor per läsår, att avläggandet av viss examen icke uppställs som villkor för stipendier till elever, som bedriva korrespondensstudier, och att resebidrag skola kunna utgå till elever vid skolor för kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning, 2:o) besluta att reservationsanslaget till stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter uppföres med ett belopp av kronor 1 800 000, *dels* motionen II: 465, vari hemställts, att riksdagen måtte besluta, 1:o) att det i propositionen föreslagna maximibeloppet för stipendier höjes från 675 kronor till 800 kronor, 2:o) att statsbidraget till iordningställandet av skolhem skall kunna utgå med omkring 85 procent av styrkta verkliga kostnader och att det i propositionen beräknade reservationsanslaget på denna punkt höjes i proportion härtill, *dels* ock motionen II: 468, vari hemställts, att riksdagen måtte besluta 1:o) att till stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 5 340 000 kronor samt 2:o) att till stipendier för studier genom korrespondens och vid enskilda realskolor med kombinerad undervisning för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 830 000 kronor.

Inledning.

Med anledning av vad departementschefen inledningsvis anfört vill riksdagen framhålla, att riksdagen i likhet med departementschefen hysar den förhoppningen, att de olika av departementschefen antydda förslagen i syfte att främja ungdomens utbildning och intresse för det praktiska arbetslivet snarast möjligt komma att framläggas för riksdagen.

Behovet av studiehjälp.

Frågan om hjälpåtgärder för underlättande av tillträdet till högre skolundervisning för studielämpliga barn från ekonomiskt svagt ställda familjer

i städer och tätorter är — såsom departementschefen upplyst — under övervägande inom skolutredningens socialpedagogiska delegation. Riksdagen vill understryka angelägenheten av att detta spörsmål snarast bringas till en lösning. Emot vad departementschefen under detta avsnitt anfört har riksdagen icke funnit något att erinra.

Begreppet landsbygden.

I likhet med departementschefen anser riksdagen, att studiehjälp bör kunna utgå till lärjunge, som icke i sin hemort eller dess närhet — vare sig hemorten tillhör den egentliga landsbygden eller ej — har tillgång till den högre skolutbildning han söker. Minimiatståndet mellan bostadsorten och skolan bör, i anslutning till vad departementschefen förordat, enligt riksdagens mening icke utgöra mindre än omkring 5 kilometer. Såsom departementschefen framhållit bör i fråga om minimiatståndet hänsyn tagas även till kommunikationsförhållandena och liknande omständigheter, så att där kommunikationerna äro goda strängare krav uppställas.

Bestridande av kostnaderna för studiehjälp.

Riksdagen har icke funnit anledning till erinran mot vad departementschefen under förevarande avsnitt anfört.

Stipendier till inackordering och resor.

Riksdagen har i likhet med departementschefen godtagit skolutredningens förslag, att stipendier för bekostande av inackordering och dagliga resor tilldelas för studier lämpliga ungdomar från landsbygden. I fråga om vilka skolors lärjungar som skola vara berättigade att erhålla dylik studiehjälp har riksdagen godkänt departementschefens förslag.

Beträffande normerna för tilldelning av stipendier har departementschefen funnit det lämpligt, att ett högstbelopp för läsår och lärjunge fixeras. Departementschefen har med utgångspunkt från att stipendier åt elever vid folkhögskolor och vid anstalter för yrkesundervisning i årets åttonde huvudtitel föreslagits utgå med ett högsta stipendiebelopp för högsta behovsgraden av 75 kronor för månad, ansett samma belopp, vilket vid högre läroanstalter för läsår innebure 675 kronor, böra bestämmas som maximum för de nu ifrågasatta stipendierna.

I motionerna I: 297 och II: 463 samt I: 300 och II: 464 har föreslagits för läsår ett högsta stipendiebelopp av 1 000 kronor, i motionen II: 465 av 800 kronor, i motionen II: 468 av 1 200 kronor och i motionen II: 225 av 2 000 kronor.

Riksdagen får erinra därom, att innevarande års riksdag i anledning av ovannämnda förslag om ett högsta stipendiebelopp av 75 kronor för månad

åt elever vid folkhögskolor i sin skrivelse nr 8 anført, att åtskilliga skäl talade för principen att helt obemedlade elever borde kunna få alla sina kostnader för genomgång av en folkhögskolekurs täckta genom stipendier, helt eller till väsentlig del av statsmedel. Riksdagen ansåg sig dock icke i detta sammanhang böra taga ställning till denna fråga, utan fann sig för närvarande böra godtaga de av skolöverstyrelsen föreslagna stipendiegrunderna att gälla för nästa budgetår. I fråga om stipendierna för elever vid anstalter för yrkesundervisning gjorde riksdagen motsvarande uttalande.

I anslutning till dessa uttalanden från riksdagens sida vill riksdagen nu framhålla, att enligt riksdagens mening starka skäl tala för den principen, att stipendierna för såväl teoretiska som praktiska studier för helt obemedlade studiebegåvade lärjungar från både landsbygden och städer eller andra tätorter avpassas så, att de i huvudsak giva full behovstäckning. Riksdagen förutsätter därför, att samtliga stipendiefrågor av nu förevarande eller liknande slag (studiehjälp åt landsbygdens ungdom och ungdom från städer och andra tätorter, stipendier till elever vid folkhögskolor och anstalter för yrkesundervisning m. m.) om möjligt redan vid nästa års riksdag komma att lösas i överensstämmelse med den av riksdagen sålunda angivna principen. I avvaktan härpå och för att redan vid innevarande års riksdag i viss mån tillmötesgå det ovannämnda önskemålet har riksdagen beslutat en jämkning i det av departementschefen åt ungdom från landsbygden föreslagna högsta stipendiebeloppet. För att giva den stipendieutdelande myndigheten önskvärd rörelsefrihet vid stipendieutdelningen anser riksdagen att i särskilda fall, nämligen då det är fråga om helt obemedlade lärjungar, stipendiebeloppet bör kunna utgå med högst 800 kronor för läsår.

Emot departementschefens förslag om särskilt stipendium för resor till medellös lärjunge, som åtnjuter stipendium för inackordering, har riksdagen icke funnit annat att erinra än att riksdagen ifrågasätter, om icke även bidrag till kostnader för resor under pågående termin må kunna givas genom stipendium i den utsträckning, som med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall — däribland även hemmets avstånd från skolorten — kan befinnas rimligt. Riksdagen vill i detta sammanhang framhålla, att såvitt riksdagen kunnat finna departementschefen icke anslutit sig till statskontorets förslag att stipendium för resor må kunna utgå med belopp, motsvarande högst den verkliga kostnaden i den mån denna överstiger 100 kronor för läsår. Riksdagen delar denna departementschefens uppfattning. Med hänsyn till det i motionerna I: 297 och II: 463 framställda förslaget om att stipendierna böra motsvara den verkliga resekostnaden med billigaste kommunikationsmedel vill riksdagen framhålla, att man på nuvarande stadium, i avsaknad av alla erfarenheter på området, svårligen kan eller bör från riksdagens sida fixera några strikta regler för resestipendiernas utmätande. Vid den praktiska tillämpningen av denna stipendieform torde närmare klarhet komma att vinnas efter vilka grunder stipendierna lämpligen böra avpassas.

Riksdagen förutsätter, att särskilt stipendium för resor för helinackorderad lärjunge i regel kommer att avse resor mellan hemorten och närmaste läroverksort, som erbjuder den speciella utbildning, lärjungen önskar ernå.

Vad departementschefen i övrigt föreslagit i fråga om stipendier till inackordering och resor har icke givit riksdagen anledning till erinran. I detta sammanhang vill riksdagen dock framhålla, att när det gäller att pröva sökandens egen eller föräldrarnas ekonomiska ställning, det synes lämpligt, att bestämmelse intages om att vid stipendieansökningen skall fogas avskrift av vederbörlig kronodebetsedel. Riksdagen får vidare i anslutning till vad departementschefen i ämnet anfört understryka, dels att en skärpning av fordringarna för tillträde till gymnasiet synes böra tagas under allvarligt övervägande, i syfte att förhindra en alltför stark tillströmning till de teoretiska studiebanorna, dels ock att vid konkurrens mellan inbördes likställda sökande till stipendium företräde bör givas åt den, vars utbildning tager sikte på ett praktiskt yrke.

På grund av den ståndpunkt riksdagen här intagit i fråga om stipendiebeloppets storlek har det av Kungl. Maj:t för ändamålet äskade anslaget av 1 700 000 kronor ökats med 200 000 kronor till 1 900 000 kronor.

Stipendier till understöd av studier vid brevskolor eller skolor med kombinerad undervisning.

I likhet med departementschefen vill riksdagen framhålla, att korrespondensundervisningen haft en icke oväsentlig betydelse för att underlätta studiemöjligheterna för sådana ungdomar, som av ett eller annat skäl icke önskat eller kunnat genomgå högre skola, samt att icke minst landsbygdens ungdom dragit fördel av denna undervisning. Kungl. Maj:ts nu föreliggande förslag avser att genom inrättande av särskilda stipendier för vissa lärjungar skapa förutsättningar för de ekonomiskt svagare ställda att bedriva studier vid brevskolor eller skolor med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning. Departementschefen har i sådant avseende ansett stipendium böra utgå med högst 200 kronor per läsår för lärjunge som bedriver enskilda korrespondensstudier för realexamen eller bedriver dylika studier för studentexamen, samt med högst 300 kronor per läsår för lärjunge vid enskild realskola med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning. Enligt riksdagens mening måste emellertid en viss smidighet i tilldelningen av understöden eftersträvas, varigenom större rättvisa kan uppnås i fråga om de föreliggande individuella fallen. Skolutredningen har för sin del föreslagit, att sådant stipendium, varom här är fråga, i allmänhet bör utgå med så stort belopp, att största delen av kursavgiften till korrespondensinstitutet därmed kan betalas. Riksdagen anser i likhet med skolutredningen, att den stipendieutdelande myndigheten på detta område bör tilldelas en viss rörelsefrihet och har alltså icke fastställt någon maximering av stipendiebe-

loppen utan beslutat, att dylika stipendier må utgå med omkring 200 respektive 300 kronor per läsår efter prövning från fall till fall. Riksdagen har för sin del även funnit att goda skäl tala för att, därest en studerande avlägger examen på kortare tid än den beräknade — t. ex. realexamen på $2\frac{1}{2}$ år i stället för på 3 år — han icke på grund härav bör få stipendiet reducerat utan komma i åtnjutande av samma förmåner som skulle hava utgått till honom för den längre studietiden.

Riksdagen vill framhålla, att med de sålunda av riksdagen vidtagna modifieringerna i Kungl. Maj:ts förslag tillgodoses även i viss utsträckning de i motionerna I: 297 och II: 463 samt II: 468 i förevarande avseende framställda önskemålen. Med hänsyn till att den nu ifrågavarande stipendieformen till en början måste få karaktären av en försöksanordning, har riksdagen ansett sig icke kunna bifalla det i motionerna I: 300 och II: 464 framställda förslaget, att viss examen icke uppställs såsom fordran för stipendiums erhållande. Erfarenheten torde framdeles få utvisa, huruvida det kan finnas lämpligt och görligt att vidga området för utgivandet av stipendier av här ifrågavarande slag. Riksdagen anser sig icke heller nu beredd att taga ställning till det i sistnämnda motioner framställda förslaget om införande av stipendier för resor för elever, som bedriva studier vid korrespondensskolor. Även här torde ytterligare erfarenhet rörande stipendiesystemets verkningar först böra avvaktas. Den i motionerna I: 297 och II: 463 berörda frågan om upprättandet av ett statligt korrespondensinstitut är enligt riksdagens mening ett mycket omfattande spörsmål, vilket står i nära samband med frågan huruvida och i så fall på vad sätt en statlig kontroll över korrespondensinstituten bör införas. Riksdagen anser sig icke för närvarande kunna taga ställning till detta spörsmål, men finner det önskvärt att verksamheten vid de enskilda korrespondensinstituten följes med största uppmärksamhet.

I likhet med departementschefen har riksdagen funnit övervägande skäl tala för att anslag för nästa budgetår icke anvisas till statsbidrag för anskaffande av lokaler för enskilda skolor med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning.

Emot vad departementschefen i övrigt under detta avsnitt anfört och föreslagit har riksdagen icke funnit anledning till annan erinran än att det för ifrågavarande ändamål äskade anslagsbeloppet av 125 000 kronor — med hänsyn till att riksdagen icke fastställt någon maximering av stipendiebeloppen — höjts med 10 000 kronor till 135 000 kronor.

Anordnande av kombinerad brev- och radioundervisning samt handledning av lärjungar vid sådan undervisning.

Ehuru enligt riksdagens mening tvekan kan råda i fråga om de resultat, som kunna ernås genom en undervisning av här ifrågasatt slag, har riks-

dagen likväl icke velat motsätta sig att ett begränsat försök göres på detta område. På grund härav har riksdagen ansett sig böra för ändamålet anvisa de av Kungl. Maj:t äskade anslagen å 60 000 respektive 20 000 kronor.

Statsbidrag till inrättande av skolhem och till avlönande av föreståndare vid dylika.

Riksdagen anser i likhet med departementschefen det i hög grad önskvärt att staten skänker en skolhemsverksamhet, avsedd för de högre läroanstalternas lärjungar, verksamt stöd. Enligt Kungl. Maj:ts förslag är det avsett, att landsting, annan kommun eller stiftelse skall inträda som huvudman för ifrågavarande skolhem. Skolutredningen har föreslagit, att statsbidrag till såväl ny- som ombyggnad av skolhem ävensom till hemmens inredning skulle utgå med belopp, som Kungl. Maj:t i varje särskilt fall bestämde, samt ansett att omkring 75 procent av kostnaderna borde bestridas av statsmedel. Departementschefen har anslutit sig till skolutredningens förslag. I motionen II: 465 har föreslagits, att statsbidraget skulle utgå med omkring 85 procent av de styrkta verkliga kostnaderna för skolhems iordningställande.

Enligt riksdagens mening tala övervägande skäl för att skolhemmen få en lokal förankring, vilket försvåras om staten inträder som huvudman för hemmen. Riksdagen bifaller därför departementschefens förslag på denna punkt, varvid riksdagen förutsätter, att det i regel blir landstingen som inträda som huvudmän. Riksdagen har emellertid kommit till den uppfattningen, att det torde kunna ifrågasättas om inrättande av skolhem i önskvärd omfattning kan påräknas, därest de statsbidragsgrunder, som av skolutredningen och departementschefen föreslagits, godtagas. Många av de tänkta huvudmännen torde nämligen icke hava den ekonomiska bärkraft, att de kunna påtaga sig de icke oväsentliga utgifter, som komma att för detta ändamål falla på dem. Med hänsyn härtill och i betraktande av angelägenheten av att denna verksamhet i möjligaste mån befrämjas och underlättas har riksdagen ansett sig böra fastställa statsbidraget att utgå med minst 75 procent av de styrkta verkliga kostnaderna för skolhemsbyggnader och deras inredning. Där särskilda skäl föreligga för utgivande av ett högre statsbidrag än det sålunda angivna har riksdagen beslutat att åt Kungl. Maj:t inrymma befogenhet att bevilja dylikt bidrag upp till 90 procent av de styrkta verkliga kostnaderna.

Det torde även kunna ifrågasättas om icke för underlättande av att skolhemsverksamhet i lämplig utsträckning kommer till stånd visst bidrag av statsmedel bör utgå även till driftskostnaderna vid skolhemmen. Riksdagen förutsätter, att Kungl. Maj:t, efter utredning av denna fråga, tager densamma under övervägande och snarast möjligt för riksdagen framlägger det förslag, vartill en dylik utredning må giva anledning.

I motionerna I: 297 och II: 463 har framställts förslag om att i skolhem-

mens styrelser borde ingå representanter för olika ungdomsorganisationer. Riksdagen är övertygad om att de blivande huvudmännen för skolhemmen i görligaste mån tillgodose i detta avseende framställda önskemål från olika organisationers sida.

Riksdagen har ansett sig i frågans nuvarande läge böra bifalla departementschefens förslag beträffande statsbidrag med ett belopp för år räknat av 4 500 kronor till avlönande av föreståndare vid skolhem. Riksdagen vill emellertid framhålla, att det synes angeläget, att de ekonomiska betingelserna bliva sådana att man som föreståndare erhåller för uppgiften väl kvalificerade personer. Med hänsyn härtill torde grunderna för detta statsbidrags utgående ävensom frågan om vilka kvalifikationer, som lämpligen böra ställas på skolhemsföreståndarna, böra göras till föremål för närmare undersökning i samband med den av riksdagen ovan förutsatta utredningen angående statsbidrag till driftkostnaderna vid skolhemmen.

På grund av sin ovan intagna ståndpunkt i fråga om reglerna för statsbidragets utgående till skolhemsbyggnader och deras inredning har riksdagen ansett sig böra höja Kungl. Maj:ts för detta ändamål äskade anslagsbelopp från 450 000 kronor till 500 000 kronor. Till bidrag till avlönande av föreståndare vid skolhemmen har riksdagen för nästa budgetår i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag anvisat ett anslag av 9 000 kronor.

Vad departementschefen i övrigt under detta avsnitt anfört och föreslagit har icke givit riksdagen anledning till erinran eller uttalande.

Studiehjälpens administration.

I likhet med departementschefen har riksdagen funnit det lämpligt att åt studielånenämnden överlämnas den centrala administrationen av studiehjälpen i avseende på de olika slagen av stipendier. Departementschefen har föreslagit, att nämnden härvid skulle något utökas och få sitt kansli förstärkt. Den omorganisation av nämnden, som på grund härav bleve behövlig, har departementschefen ansett böra bliva föremål för ytterligare överväganden. Riksdagen utgår ifrån, att den i motionerna I: 297 och II: 463 berörda frågan angående ungdomsorganisationernas representerande i nämnden därvid kommer att upptagas till omprövning.

Riksdagen har icke funnit något att erinra mot att i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag för nästa budgetår uppföra anslaget till studielånenämnden med ett belopp av 25 000 kronor.

På sätt departementschefen föreslagit torde för försöksverksamheten med kombinerad brev- och radioundervisning skolöverstyrelsen och i fråga om ärenden rörande skolhem och därmed sammanhängande spörsmål skolöverstyrelsen respektive överstyrelsen för yrkesutbildning böra vara förberedande och övervakande myndighet.

Under återopande av vad riksdagen sålunda anfört, får riksdagen anmäla,

att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 465 — såvitt den avser det högsta stipendiebeloppet —

dels till Stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisat ett reservationsanslag av 1 900 000 kronor;

dels till Stipendier för studier genom korrespondens och vid enskilda real-skolor med kombinerad undervisning för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisat ett reservationsanslag av 135 000 kronor;

dels till Anordnande av kombinerad korrespondens- och radioundervisning för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisat ett reservationsanslag av 60 000 kronor;

dels tillHandledning vid kombinerad korrespondens- och radioundervisning för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisat ett förslagsanslag av 20 000 kronor;

dels till Bidrag till inrättande av skolhem för lärjungar vid högre läroanstalter för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisat ett reservationsanslag av 500 000 kronor;

dels till Bidrag till avlönande av föreståndare vid skolhem för lärjungar vid högre läroanstalter för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisat ett förslagsanslag av 9 000 kronor;

dels till Statens studielån: Studielänenämnden för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisat ett anslag av 25 000 kronor.

Stockholm den 7 juni 1945.

Med undersätlig vördnad.
